

**MTA Law Working Papers
2017/22.**

**Az Alaptörvény és az
alkotmánybírósági gyakorlat
megjelenése a rendes bíróságok
gyakorlatában – 2012–2016**

Zódi Zsolt – Lőrincz Viktor

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest
ISSN 2064-4515
<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>**

Zódi Zsolt (tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI) – Lőrincz Viktor (tudományos segédmunkatárs, MTA TK JTI): Az Alaptörvény és az alkotmánybírósági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012-2016

1. A KVANTITATÍV KUTATÁS KERETEI

Jelen fejezetben egy ún. hivatkozás-statisztikai kutatást ismertetünk, amelyet a nagyobb kutatásunk részeként folytattunk le. Ennek a rész-kutatásnak kettős célja volt. Egyrészt ki akartuk a számítógép segítségével gyűjteni azokat a rendesbírósági ítéleteket, amelyeket azután az egyes részterületekkel foglalkozó kollégák nyersanyagként használhattak, részletesen elemezhettek. Másrészt a kigyűjtésből keletkezett adathalmazról magáról is megállapításokat igyekeztünk tenni. Utóbbi megállapítások olvashatók ebben a fejezetben.

A fejezet a következőképp épül fel: az első részben azt írjuk le, hogy milyen adathalmazokból, milyen módszertannal és milyen adatokat kaptunk és elemeztünk a kutatás során, és ennek az adatgyűjtésnek milyen korlátai, hibalehetőségei voltak. A második és harmadik rész pedig arra tér rá mindezek után - mélyebb elemzések, értékelés, és következtetések nélkül, vagy csak nagyon óvatos következtetésekkel – , hogy ezekből az adatokból milyen összefüggések mutathatóak ki. A mélyebb elemzés, az adatok összefüggéseinek alkotmányjogi vizsgálata, ezek dogmatikai és alkotmányelméleti implikációi, és minden mélyebb tudományos következtetés a projekthez tartozó más tanulmányokban található, amelyet a többi tanulmány szerzője részben jelen vizsgálat figyelembevételével készített el.

A magyar bíróságok peres működésének mindennapjairól, az érdemi határozatok egy köréről egyre nagyobb adatbázis áll rendelkezésünkre. Ezt az adatbázist eredetileg a 2005-ös elektronikus információszabadságról szóló törvény¹ hozta létre Bírósági Határozatok Gyűjteménye (BHGY) néven, majd az új Bszi.² változatlan formában tovább vitte. Az adatbázisban az elemzés megkezdésének pillanatában (2017. 04. 19.) 145 665 darab határozat található.

A kutatás kvantitatív részének célja az volt, hogy megvizsgáljuk az ebben az adatbázisban található határozatokban az Alaptörvényre és az AB határozatokra történő hivatkozásokat, és ezekből a hivatkozásokból következtetéseket igyekezzünk levonni arra vonatkozóan, hogy a magyar rendesbíróságok milyen gyakran, milyen ügytípusokban, milyen bírósági szinteken hivatkozzák ezt a két jogforrás-típust, illetve ezen belül milyen konkrét rendelkezésekre, illetve Ab határozatokra hivatkoznak.

A kutatásban a BHGY teljes adathalmazában kerestük az Alaptörvényre és/vagy AB határozatokra hivatkozó ítéleteket. Ahhoz, hogy ezt a munkát ne kézzel kelljen elvégeznünk, (ami amúgy is lehetetlen lett volna a rendelkezésre álló keretek között), szükség volt arra, hogy az Alaptörvényre, (és a korábbi alkotmányra), valamint az AB határozatokra történő hivatkozásokat a gép felismerje és meg tudja számolni. Ez elvileg kétféleképpen lehetséges:

¹ 2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról

² 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

vagy mi magunk letöltjük a dokumentumokat, és írunk egy hivatkozás-felismerő algoritmust, vagy igénybe veszünk egy kereskedelmi forgalomban kapható jogi adatbázist, ahol ezt a hivatkozás-felismerést már korábban elvégezték. Természetesen az utóbbi mellett döntöttünk. A lekérdezés időpontjában már tudottan a megszüntetés előtt álló OptiJUS adatbázis gyártóját, az Opten Informatikai Kft.-t kértük fel a lekérdezések elkészítésére. A gazdasági társaság pro bono közreműködéséért ezúttal is köszönettel tartozunk.³

Mielőtt ismertetjük a számokat és a belőlük levonható következtetéseket, néhány fontos módszertani megjegyzést szeretnénk tenni. Előbb magáról a BHGY-ról szólunk, amelyből a kisebb ítélethalmazt kinyertük, ezután a hivatkozások kinyerésének módszertanáról, és arról, hogy mire használható, és mire nem egy ilyen gépi statisztikai adathalmaz, illetve a benne felismert hivatkozások. Végül arról a két kisebb ítélethalmazról is szükséges pár szót eljteni, amelyben Alaptörvény, illetve AB határozati hivatkozásokat találtunk, és amelyeket külön kisebb adatbázisokba (praktikusan excel táblázatokba) rendeztünk.

1.1 A Bírósági Határozatok Gyűjteménye és ennek korlátai

A BHGY adatbázisról mindenekelőtt azt kell tudni, hogy messze nem tartalmazza az összes magyar rendesbírósági ítéletet. Jelenleg a jogszabály szerint a Kúria irányítási aktusain és az elvi határozatokon kívül csak a Kúria, az ítéltáblák és a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatait kell benne közzétenni. Ez tehát azt jelenti, hogy a járásbíróságokon és a törvényszékeken befejeződött – azaz itt indult, és első fokon jogerőre emelkedett, vagy a járásbíróságon indult, megfellebbezett, és a törvényszéken jogerőre emelkedett ügyeket, - egyébként a peres ügyek döntő hányadát – a rendszer nem tartalmazza. A járásbíróságok és a törvényszékek ítéleteiből csak azok vannak az adatbázisban, amelyek valamilyen határozat, (jellemzően a Kúrián felülvizsgálat folytán járt határozat) előzményeként szerepelnek.⁴ Nem tartalmaz továbbá az adatbázis továbbá bizonyos ügytípusokat. Így pl. nem tartalmazza a családjogi ügyeket. Végül meg kell jegyezni, hogy az adatbázis csak az ügy érdemében hozott határozatokat tartalmazza, azaz pl. az egyezséggel, permegszüntetéssel, stb. véget érő ügyek nem találhatóak meg benne. Nem tartalmazza – vagy csak számunkra nehezen átlátható logika alapján igen ritkán – a másodfokon hatályon kívül helyezéssel végződő – így érdemben folytatódó – ügyeket sem. Ezekben az esetekben a megismételt első fokú eljárásban még akkor sem teszik közzé az első döntésben hozott határozatokat, ha egyébként a megismételt eljárás határozatai felkerülnek az adatbázisba.

Mindezt számokkal kifejezve úgy írhatjuk le, hogy pl. a 2016-os évet alapul véve az adatbázis a bírósági statisztikák szerinti 355.245 db összes befejezett peres ügyből 6703 darabot, a teljes peres halmaz kevesebb, mint 2%-át tartalmazza. (Bár az ezt megelőző évek átlaga inkább 10.000 határozat felett volt, így elérte, vagy meghaladta valamivel a 2%-ot).

³ A kutatás lezárulta után megkerestük a másik adatbázis-szolgáltatót, a Jogtár termékéről ismert Wolters Kluwert, (a továbbiakban WK) amely számunkra újfent csak ingyenesen, készséggel megismételte a lekérdezéseket. Ez bizonyos szempontból eltérő eredményeket hozott. Az eltérések annak köszönhetőek, hogy a WK hivatkozás-felismerője valamivel érzékenyebb, mint az Optené, így több Alaptörvényre és Ab határozatra történő hivatkozást ismert fel. Mivel az összes táblázat újra-elkészítésére már nem volt lehetőség, a megfelelő helyeken lábjegyzet formájában („WK adatbázis”) jelzem az eltéréseket a legfontosabb adatok vonatkozásában. Azt azonban le kell szögezni, hogy a kutatásból levont következtetéseken és összképen az új adatsor vajmi keveset változtatott.

⁴ Bszi. 163. §: „amelyet a közzétett bírósági határozattal felülbíráltak vagy felülvizsgáltak.”

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a bírósági ítéletek adtabázisa csak a Kúria és az ítéletátlak vonatkozásában reprezentatív, a törvényszékek vonatkozásában erősen torzít, a járásbírósági szintre vonatkozóan pedig lényegében nem lehet belőle következtetéseket levonni⁵.

1.2 A hivatkozás-statisztikai kutatások karaktere és korlátai

A számítógépes szövegelemzés a jogtudományi kutatások egyik új ága, bár a bírói ítéletekben szereplő hivatkozások használata az ítéletek fontosságának mérésére⁶ és tudományos vizsgálata⁷ nagy múltra tekint vissza, legalábbis Amerikában. Mint minden módszertannak ennek is megvannak az előnyei, de a korlátait is fel kell ismerni. Előnye az ilyen kutatásoknak, hogy nagy adathalmazokon vizsgál olyan összefüggéseket, (esetünkben pl. hogy milyen ügytípusokban hivatkoznak a leggyakrabban Alaptörvényre a bírák, és ennek mely részét hivatkozzák a leggyakrabban), amelyek enélkül valószínűleg nem tárulnának fel. Az ilyen jellegű kvantitatív vizsgálatnak előnye az is, hogy a számszerűsíthető összefüggések objektívebb képet tudnak mutatni, mint a – jogtudományban elég gyakorta alkalmazott – eseti megfigyelések alapján kialakított hipotézisek mentén levont normatív következtetések.

Ugyanakkor az ilyen kutatásoknak komoly korlátai is vannak. A legfontosabb ezek közül az, hogy a gép csak a hivatkozások statisztikai adatait tudja kigyűjteni, azok kontextusát, a szöveggörnyezetet nem ért meg. Így egy ilyen statisztikába akkor is belekerülhet pl. egy Alaptörvényre történő hivatkozás, ha egyébként a bíró például csak a fél beadványának, érvelésének részeként idézte azt, de maga nem tette magáévá az érvelést, vagy kifejezetten negatív kontextusban emlegeti. Másodsor, a gép (illetve a határozatokat elemző algoritmusokat író emberek) időnként hibáznak, nem tartják magukat szigorúan a szabályokhoz. Pl. olykor előfordul, hogy az Alaptörvény hivatkozásának ismernek fel egy nemzetközi egyezményre történő hivatkozást, vagy nem ismernek fel rosszul hivatkozott

⁵ A Kúria esetén pl. a 2012-es évet nézve a közzétett ítéletek száma 44%, az Ítéletátlak esetén 54%, a Törvényszékek esetén 2%, a járásbíróságok esetén pedig 0,1% (!) Nem hiszem, hogy a többi év ettől radikálisan eltérő arányokat mutatna. (Zódi Zsolt, 'A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben' (2014) 1 MTA Law Working Papers http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf 8.)

⁶ Itt elsősorban az ún. hivatkozás-tárakra gondolok, mint pl. a Shepard Citator, ahol a korábbi ítéletekre történő hivatkozások és az, hogy ezek milyen kontextusban említik az adott döntést, pontosan össze vannak táblázatos formában gyűjtve annak érdekében, hogy egy-egy ítélet fontossága mérhető legyen ezáltal. Pl. Bast, C. M., 'What's in a Name? Shepard's Citators' (1998) 14 Journal of Paralegal Education and Practice 41–58.

⁷ Ízelítő a bírósági ítéletek hivatkozás-statisztikai irodalmából. Cross, F. B., Spriggs II, J. F., Timothy, R. J. and Wahlbeck, P. J., 'Citations in the U.S Supreme Court: An Empirical Study of their Use, and Significance 2010' (2010) University of Illinois Law Review 489–576.; Friedman, L. M., Kagan, R. A., Cartwright, B. and Wheeler, S., 'State Supreme Courts: A Century of Style and Citation' (1981) 33 Stanford Law Review 773–818.; Johnson, C. A., 'Citations to Authority in Supreme Court Opinions' (1985) 7 Law & Policy 509–523.; Landes, W. A. and Posner, R. A., 'Legal Precedent: A Theoretical and Empirical Analysis' (1976) 19 Journal of Law & Economics 249–308.; McCormick, P., 'Judicial Citation, the Supreme Court of Canada and the Lower Courts: The Case of Alberta' (1996) 34 Alberta Law Review 870–891.; Merryman, J. H., 'The Authority of Authority: What the California Supreme Court Cited in 1950' (1953–1954) 6 Stanford Law Review 613–673.; Merryman, J. H., 'Toward a Theory of Citations: An Empirical Study of the Citation Practice of the California Supreme Court in 1950, 1960, and 1970.' (1977–1978) 50 Southern California Law Review 381–396.; Smyth R., 'Judicial Citations - An Empirical Study of Citation Practice in the New Zealand Court of Appeal' (2000) 31 Victoria University Wellington Law Review 847–895.; Wagner-Döbler, R. and Lothar, P., 'Präjudizien in der Rechtsprechung: Statistische Untersuchungen anhand der Zitierpraxis deutscher Gerichte' (1992) 23 Rechtstheorie 228–242.;

dokumentumokat, Alaptörvény-helyeket. A jelen kutatás esetében például sajnálatos módon elég későn derült ki, hogy a „nagybetűs” alaptörvény-hivatkozásokat nem ismerte fel az algoritmus – ezért ezt kézzel kellett korrigálni. Ilyen hibázási lehetőség továbbá az, hogy az általunk használt kereskedelmi adatbázis, (amelyet a BHGY honlapjáról frissítenek időről-időre) nem volt teljesen naprakész, a lekérdezés időpontjában 113.966 határozatot tartalmazott, és nyilván épp a legfrissebb dokumentumok nem kerültek bele. Ezeket az egyes alapjogok elemzésénél Osztovits András kúriai bírő megkeresése útján igyekeztünk pótolni.

Összefoglalva: a jogi szövegek számítógépes elemzése sok érdekes jelenséget feltárhat, de a dogmatikai elemzéseket nem tudja helyettesíteni. Ugyanakkor a fentebb felsorolt hibáknak és korlátoknak az ellenére mégis meg kell állapítanunk, hogy az adathalmaz jó és átfogó képet nyújt a jelenlegi magyar gyakorlatról, és jó kiindulópontja a csak elolvasással elvégezhető adatelemzéseknek, illetve a dogmatikai-elméleti-fogalomelemző kutatásoknak.

1.3. A kinyert adathalmaz és ennek korlátai

A lekérdezést az AB határozatok esetén 2010-től, míg az Alaptörvényre történő hivatkozás esetén 2012-től kértük elvégezni.⁸ Az output két excel táblázat lett, amelyeknek az alapfelépítése lényegében megegyezett egymással. Az első oszlop az ítélet technikai, (belső) adatbázis-azonosító számát tartalmazta, majd rendre a határozatot meghozó bíróságot, a bírósági szintet, az ügy bírósági ügyszámát, az ítéletek tárgyát. Ezt követően a táblázat tartalmazta az ítéletek rövid tárgyát, azt a bekezdést, amelyben a hivatkozás található, az ítéletek által a hivatkozott Alaptörvény-helyet pontosan (bekezdés és pont szintig), majd csak a cikk-szintű hivatkozást (vagy a hivatkozott AB határozatot). Végül a táblázat azt jelölte, hogy a bírósági határozaton belül ezt az Alaptörvény helyet illetve AB határozatot hányszor hivatkozták meg.

A táblázatokat kisebb nagyobb mértékben minden esetben tisztítani kellett, illetve egyes helyeken kézzel kiegészíteni. A gép pl. nem ismerte fel az Alaptörvény első részének nagybetűs cikkeit, ezeket a hivatkozásokat tartalmazó bekezdésből ezeket később nyertük ki. (A bekezdés az Alaptörvény szót mindig tartalmazta, és a gép kiemelte azokat a határozatokat is, amelyekben csak az Alaptörvény kifejezést ismerte fel a gép.) A „per tárgya” mezőt a feldolgozó szoftverek az ítélet technikai bevezető részéből nyerték ki, így olykor semmitmondó (pl. 15.000.000 forint megfizetése), vagy hibás adatot tartalmaztak. Így ezeket egyrészt kézzel kellett kitisztítani, másrészt a több ezerféle variációt egyszerűsíteni 37 féltre, amely már az érdemi elemzés számára kezelhető adat. Az eredeti mezőtartalom a kutatási anyagokhoz mellékelt Excel táblázatban megtekinthető.

Az írás első részében az Alaptörvény-hivatkozásokat tartalmazó táblázatot ismertetjük, míg a második részben az AB határozatok előfordulását vizsgáló tábláról szólnak.

⁸ Az első lekérdezések, (2017 március) után a mintát korrigálni kellett, mert kiderült, hogy az OptiJUS adatbázisban az ítéletek „év” metaadata hibás, így kimaradt elég sok ítélet a legújításból. Ugyanakkor, sajnos ezt a korrekciót csak az Alaptörvény hivatkozási táblázatban tudtuk elvégezni, (itt az Alaptörvényre hivatkozó ítéletek száma 937-ről nőtt 2000 fölé), mert az adatbázis 2017 május 2-ával megszűnt létezni. Azaz az Ab táblázatban nem sikerül új lekérdezést végezni a metaadat-hiba miatt. Így sajnos elképzelhető, hogy az Ab határozatra hivatkozó ítéletek száma szintén nagyobb a táblázatban jelzettnél. Ez az egyes bíróságokon látható képen, a pertípusok és a hivatkozott határozatok számán – így az összképen – ugyanakkor nem változtat sokat.

Még itt kell megemlíteni azt, hogy a két táblázatnak létezik egy közös halmaza: azon ítéletek, amelyek egyszerre hivatkoznak Alaptörvény-helyet és AB határozatot is. Mivel a két halmaz 2057 és 2302 dokumentumot tartalmaz, meglepőnek tűnhet, hogy a közös metszetük mindössze 673 dokumentum. Elsőre ugyanis talán azt gondolhatnánk, hogy amennyiben egy ítélet AB határozatot hivatkozik, akkor biztosan felhívja az adott AB határozat alapjául szolgáló Alaptörvény-helyet is. Annak, hogy mégsem ezt tapasztaljuk, több oka is van. Először is, a '90-es évek elején keletkezett AB határozatoknak már nem hatályos a jogszabályi alapja, hiszen ezek a régi Alkotmányra hivatkoztak. Mivel ezeket a döntéseket máig nagy kedvvel idézik a bíróságok, ez növeli azon ítéletek számát, amelyekben csak AB határozati hivatkozás található. Másodsor, az AB határozatokból a bíróságok értelemszerűen általában az érvelés egyes részeit, megkülönböztetéseket, fogalmakat vesznek át. Az ilyen használathoz azonban nem szükséges az alapul fekvő Alkotmány-helyet is felhívni – ilyenkor az AB határozat kvázi jogszabályként szerepel a határozatban, megfigyelhető, hogy gyakorta erre úgy hivatkoznak a bírók, mint egy alkalmazandó jogszabályra. Különösen érdekes megfigyelni a további kutatások során, hogy egy AB határozatban szereplő érvelésnek a bíróság érvelésének alakításában pontosan milyen pozíciója van. Ennek a tisztázása szükséges lehet ahhoz, hogy ne csak díszítőelemként, vagy egy addicionális hivatkozási pontként legyen jelen az AB határozat a bírósági határozatban, hanem az be tudjon épülni az érvelés szerves részeként annak ratio decidendibe. Ez volna sok esetben a tényleges alapjogi bíraskodás feltétele.

2. AZ ALAPTÖRVÉNYRE TÖRTÉNŐ HIVATKOZÁSOK ADATBÁZISÁNAK ADATAI

2.1 Általános adatok

Mivel természetesen egy határozat tartalmazhatott több Alaptörvény helyre történő hivatkozást is, érdemes először az alap-adatokat egy rövid táblázatban felidézni. Ezek a számok tehát azt mutatják, hogy hány ítélet tartalmazott összesen valamilyen hivatkozást az Alaptörvényre, illetve, mivel egy ítéletben több helyre is történhetett hivatkozás

Az Alaptörvény hivatkozási táblázat (2012-2016 évek) alapszámái tehát az alábbiak:

2012 – 2016 közötti időszak összes határozata az adatbázisban (darab dokumentum)	Alaptörvény hivatkozást tartalmazó ítélet (darab dokumentum) és ezek aránya az összeshez (%)	Az ítéletekben található hivatkozott alaptörvény-helyek száma (darab jogszabály-hely*)	Összes hivatkozás ezekre a helyekre (egy dokumentumban csak egyszer számolva az egy helyre történő hivatkozást)
60 856	2057 (3,4) ⁹	256	4187 ¹⁰

1. táblázat: alaptörvényre hivatkozó ítéletek (2012-2016)

** az egyes cikkekre általában és a cikkben belüli bekezdésekre történő hivatkozásokat külön számoltuk; az Alaptörvényre általában, hely nélküli hivatkozások ebben az adatban egynek felelnek meg*

Nehéz eldönteni, hogy vajon sok, vagy kevés ez az ítélet-szám. Egy jogrendszerben szinte minden jogszabály-hely kapcsolatba hozható az Alaptörvénnyel, de nyilván csak azokban az esetekben van értelme használni egy érvelésben, indokolásban, ha valamilyen alapjogi, vagy államszervezeti kérdés válik vitássá. Ugyanakkor már a határozatok felületes áttekintése nyomán is azt láthatjuk, hogy Alaptörvényre a rendesbíróságok gyakran sztereotíp módon hivatkoznak, illetve a felek indítványának, érvelésének szövegét felidézve szűrják be az adott hivatkozást. Tehát gyakran egy reflektálatlan mintakövetés, vagy „copy-paste” határozatszerkesztés is szerepet játszhat a hivatkozás beszúrásában. Ennek ellenére az a véleményünk, hogy összességben a táblázat reális képet fest a magyar rendesbíróságok Alaptörvényhez fűződő attitűdjéről.

A táblázatok tehát három darabszámot tartalmaznak:

1. az alaptörvényre hivatkozó *dokumentumok* számát, (ez tehát 2057¹¹),
2. a hivatkozott Alaptörvény-helyek számát (ez 257, de ebben az Alaptörvényre történő általános, hely nélküli hivatkozások is benne vannak és az egyes cikkekre és azok bekezdéseire történő hivatkozások – tehát a 25. cikkre, és annak (1), (2), sőt a (2) a), (2) b) helyére történő hivatkozási is külön soron szerepelnek),
3. valamint az összes hivatkozás számát.

Ami ebből lényeges, hogy a dokumentum-számot elvileg el kell választanunk a hivatkozott alaptörvény helyek számától, hiszen egy ítélet több Alaptörvény-helyet is hivatkozhat. Az excel táblázatban két külön munkalapon található a dokumentum-szemponitú tábla, és a hivatkozás-szemponitú tábla. A továbbiakban a statisztikák esetén mindenütt jelezni fogjuk, hogy dokumentumszámról, (1. táblázat 2. oszlop) vagy hivatkozási darabszámról (3. és 4. oszlop) beszélünk. Bizonyos statisztikák esetén csak az egyik, vagy csak a másik számnak van értelme, de az is előfordulhat, hogy mindkettőt érdemes megvizsgálni.

⁹ WK adatbázis: 3743 határozat

¹⁰ WK adatbázis: 8309 hivatkozás

¹¹ WK adatbázis: 3743

2.2 A bíróságok és a bírósági szintek

Mindenekelőtt érdemes egy áttekintést adni arról, hogy az egyes bíróságokon hány ítélet hivatkozott az Alaptörvényre az elmúlt években.

Bírósági szint	Bíróság	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összesen
Kúria	Kúria	2	17	112	167	140	139	577 ¹²
Kúria összesen		2	17	112	167	140	139	577
Ítéltábla	Debreceni Ítéltábla		6	10	19	12	15	62
	Fővárosi Ítéltábla	2	12	54	127	97	138	430
	Győri Ítéltábla			4	11	14	14	43
	Pécsi Ítéltábla	1	1	9	9	7	12	39
	Szegedi Ítéltábla	1	3	4	6	15	9	38
Ítéltábla összesen		4	22	81	172	145	188	612 ¹³
Törvényszékek	Balassagyarmati Törvényszék			2	1			3
	Budapest Környéki Törvényszék		3	2	5	12	2	24
	Debreceni Törvényszék	1	2	3	4	3		13
	Egri Törvényszék		1	3	2	4		10
	Fővárosi Törvényszék	1	68	73	109	122	16	389

¹² WK adatbázis: 982

¹³ WK adatbázis: 1043

	Győri Törvényszék		3	5	3			11
	Gyulai Törvényszék			3	2	2		7
	Kaposvári Törvényszék	1		5	2	2	4	14
	Kecskeméti Törvényszék		2		2	5	1	10
	Miskolci Törvényszék			5	5	8	3	21
	Nyíregyházi Törvényszék		14	4	8	3	1	30
	Pécsi Törvényszék		5	1	2	1		9
	Szegedi Törvényszék		2	8	5	7	1	23
	Székesfehérvári Törvényszék		2	7	4	2	1	16
	Szekszárdi Törvényszék			1				1
	Szolnoki Törvényszék		1		2	1		4
	Szombathelyi Törvényszék		2	4	2	4		12
	Tatabányai Törvényszék			2	2	1		5
	Veszprémi Törvényszék			2	5	6	1	14
	Zalaegerszegi Törvényszék		1					1
Törvényszék összesen		3	106	130	165	183	30	617 ¹⁴

¹⁴ WK adatbázis: 1234

Munkaügyi és közigazgatási bíróság	Budapest Környéki Munkaügyi Bíróság				5	5		10
	Debreceni Munkaügyi Bíróság			3	4	3		10
	Egri Munkaügyi Bíróság				1			1
	Fővárosi Munkaügyi Bíróság		2	48	31	31	1	113
	Győri Munkaügyi Bíróság		2		1	1		4
	Gyulai Munkaügyi Bíróság		2		2	1		5
	Kaposvári Munkaügyi Bíróság			1	2	1		4
	Kecskeméti Munkaügyi Bíróság			2	8	23		33
	Miskolci Munkaügyi Bíróság				2	1		3
	Nyíregyházi Munkaügyi Bíróság		1	2		1		4
	Pécsi Munkaügyi Bíróság				1	1		2
	Salgótarjáni Munkaügyi Bíróság			1	1			2

	Szegedi Munkaügyi Bíróság		1	3	1	2		7
	Székesfehérvári Munkaügyi Bíróság		2			5		7
	Szekszárdi Munkaügyi Bíróság				1			1
	Szolnoki Munkaügyi Bíróság			2	1	1		4
	Szombathelyi Munkaügyi Bíróság			2				2
	Tatabányai Munkaügyi Bíróság		1	3	1	6		11
	Veszprémi Munkaügyi Bíróság				4	2		6
	Zalaegerszegi Munkaügyi Bíróság			1		2		3
Munkaügyi és közigazgatási bíróság összesen			11	68	66	86	1	232 ¹⁵
Járásbíróság	Balassagyarmati Járásbíróság			1				1
	Budakörnyéki Bíróság				4			4

¹⁵ WK adatbázis: 445

	Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság					1		1
	Debreceni Járásbíróság		1					1
	Dunaújvárosi Járásbíróság			1				1
	Karcagi Járásbíróság				1			1
	Keszthelyi Járásbíróság					1		1
	Pesti Központi Kerületi Bíróság			5	1			6
	Siklói Járásbíróság				1			1
	Szegedi Járásbíróság				1			1
	Szekszárdi Járásbíróság			1				1
Járásbíróság összesen			1	8	8	2		19 ¹⁶
Végösszesen		9	157	399	578	556	358	2057

2. táblázat Hivatkozások az Alaptörvényre az egyes bíróságokon (ítélet, darab)

A táblázatból azt a (nem túlságosan meglepő) képet látjuk, hogy a felsőbbíróságok jóval többször hivatkoznak az Alaptörvényre, mint az alsóbíróságok. Ez még akkor is így van, ha az írás legelején említett jelenséggel, – t.i. azzal, hogy az egyes bírósági szintek nem egyformán reprezentáltak a Bírósági Határozatok Gyűjteményében – is számolunk. Az sem különösebben meglepő, hogy a nagyobb ügyteherrel rendelkező bíróságok (Fővárosi törvényszék, Fővárosi Ítéltábla) kiugró értékeket produkálnak. Az azonban már kevésbé érthető, hogy nagyjából azonos ügyteherrel rendelkező bíróságok között miért vannak olykor hatalmas különbségek. (Pl. a munkaügyi bíróságok az elmúlt években átlagosan 11 ítéletben hivatkoztak Alaptörvényre, (ha kivesszük a torzító hatású Fővárost, akkor ez 6), ehhez képest a Kecskeméti munkaügyi bíróság értéke pl. 33, amelyből 2015-ben keletkezett 23. Mivel az adatbázisban minden ítélet ki van gyűjtve, ezek az érdekes kiugrások egyenként is értelmezhetőek.

¹⁶ WK adatbázis: 39

2.3. Jogterületek¹⁷

Ugyanezeket az adatokat (ítéletek darabszáma) érdemes nagyobb jogterületenként és a per tárgya szerint is megvizsgálni, hiszen a korábbi hivatkozás-statisztikai kutatások azt igazolták, hogy a bírói attitűdök mellett a per/vád tárgya az, amelyre a leginkább befolyásolja, hogy milyen hivatkozások kerülnek bele az ítéletbe. Ez a jogszabály-hivatkozások esetén egészen triviális, ám kevésbé az az Alaptörvényre történő hivatkozások esetén, és egészen nehezen magyarázható a döntvényi hivatkozások esetén. A döntvényi hivatkozásoknál a helyzet egyébként az volt, hogy volt néhány egészen erősen „döntvény-intenzív” terület, pl. a sajtó-helyreigazítási perek, vagy a személyiségi jogi perek területe. Az alábbi táblázat jogterületenként és percsoportonként tartalmazza az Alaptörvényre történő hivatkozásokat. (A táblázatból az 5-nél kisebb elemszámú percsoportokat az „Egyéb...” kategóriákba vontam össze.

Jogterület	Per/vád tárgya	Darab ítélet
Büntetőjog	Csalás	6
	Emberölés	17
	Okirat-hamisítás	8
	Rágalmazás	14
	Testi sértés	7
	Vesztegetés	14
	Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények	7
	Egyéb büntetőügy	46
Büntetőjog Összeg		119
Közigazgatási jog	Adó ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	145
	Energia ügyben hozott határozat felülvizsgálata	29
	Építési ügyben hozott határozat felülvizsgálata	12
	Fogyasztóvédelmi eljárásban hozott határozat felülvizsgálata	7
	Idegenrendészeti határozat felülvizsgálata	15
	Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	29

¹⁷ A WK adatbázis nem tartalmazott jogterületi besorolást, illetve pertárgy-megjelölést mezőszintű kiemelésben, így itt nem tudok összehasonlítható adatokat közölni.

	Kisajátítási határozat felülvizsgálata	15
	Közbeszerzési határozat felülvizsgálata	13
	Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	20
	Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	46
	Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	246
Közigazgatási jog		577
Munkajog	Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	69
	Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	21
	Egyéb munkaügy	28
Munkajog Összeg		118
Polgári jog	Általános Szerződési Feltételek érvénytelenségének megállapítása	92
	Családjogi ügy	7
	Kártérítés	146
	Közérdekű adat kiadása	144
	Közigazgatási jogkörben okozott kár	42
	Sajtó-helyreigazítás iránti per	173
	Személyes adatok védelmével kapcsolatos per	10
	Személyhez fűződő jogok megsértése	327
	Szerződéses jogvita	73
	Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	29
	Választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti ügy	15
	Vezető tisztségviselő felelősségének megállapítása	5
	Egyéb polgári ügy	180
Polgári jog Összeg		1243
Végösszeg		2057

3. táblázat Alaptörvényre hivatkozó ítéletek száma per/vád tárgyanként (percsoportonként)

Néhány összefüggés ugyanakkor így is látszik. Az Alaptörvényre leggyakrabban hivatkozó ügyszak egyértelműen a polgári, és ezen belül is öt percsoport teszi ki az összes ítélet jóval több, mint felét. Egyértelműen vezetnek a személyhez fűződő jogok megsértésével kapcsolatos perek, (327) a sajtó-helyreigazítási perek (173), a kártérítési perek (146), illetve a közérdekű adatok kiadásával kapcsolatos perek (144). A közigazgatási jog a második legtöbbet hivatkozó terület, de itt az eloszlás jóval szórta, amit az „Egyéb” kategória magas száma is bizonyít. A mezőnyből csak az adóhatározatokkal kapcsolatos felülvizsgálatok tűnnek egyértelműen ki, a többi csoport pár tucatnyi ítéletet tartalmaz. A munkaügyi perekben az eloszlás valószínűleg inkább a munkaügyi perek egészének eloszlását tükrözi azzal, hogy vezetnek a jogellenes felmondással kapcsolatos perek. Végül a büntetőjog csekély számú hivatkozó ítéletéből a rágalmozások viszonylag magas száma érdemel említést. Összességében azonban a büntetőjogi szakág igen keveset hivatkozik az Alaptörvényre.

Természetesen ez a táblázat akkor lenne igazán informatív, ha százalékos értékeket is láthatnánk, azaz azt, hogy az egyes pertípusokban összesen hány ügy van, és mit jelentenek ebben a kontextusban ezek az abszolút számok. Hiszen önmagában az nem sokat mond, hogy egy ügyszakban, vagy egy pertípusban mennyi ítéletben idéznek, az is számít, hogy összesen hány ítéletet hoznak, illetve hány ítélet található az adatbázisban. Mint azt már bemutattuk az 1. sz. táblázatban összességében ez a szám 3,4%. Az ügyszakok (jogágak) és a bírósági szintek vonatkozásában pedig az alábbi táblázat mutatja a helyzetet. Sajnos a pertípus vonatkozásában ennek az adatnak a kinyerésére – az adatbázis bezárása miatt – már nem volt lehetőség.

Fajlagos idézés*	Kúria	Ítéletábrla	Törvényszék**	Járásbíróság	Végösszeg
Büntetőjog	1,3%	1,2%	0,7%	0,2%	0,9%
Közigazgatási jog	4,5%	0,6%	17,3%		7,1%
Munkajog	2,5%		4,7%		3,1%
Polgári jog	3,5%	3,9%	3,2%	1,2%	3,4%
Végösszeg	3,5%	3,1%	3,7%	0,8%	3,4%

4. táblázat Fajlagos Alaptörvény idézési mutató

* Alaptörvényt idéző ítéletek száma/összes ítélet az adott kategóriában

**a munkaügyi és közigazgatási bíróságokkal együtt

Ez a táblázat azt mutatja tehát például, hogy az adatbázisban a 2012-2016 közötti időszakban a Kúriáról közzétett büntetőjogi (és katonai büntetőjogi) tárgyú ítélet összesen 1432 darab volt, amelyből 18 tartalmazott Alaptörvényre történő idézést. Ez tehát 1,3%. Közigazgatási jogi pedig 6253, amelyből 283, ez 4,5%, és így tovább. Ebből a táblázatból amúgy az rajzolódik ki, hogy az abszolút számok és a fajlagos számok között nincsen nagy különbség. A törvényszékek közigazgatási, ügyszakai itt is vezetnek az idézettségi listákat. Az további vizsgálatot igényel, hogy a közigazgatási ügyeknél vajon miért van akkora különbség az első fok és a fellebbezési fórumok idézési hajlandósága között. Érdekes az is, hogy míg a munkajoggal kapcsolatos ítéletekben a döntvényi jognak fontos szerepe van, addig az Alaptörvényre történő hivatkozások száma ebben az ügyszakban elég alacsony.

2.4.Hivatkozott Alaptörvény-helyek¹⁸

Végül fontos tudni azt is, hogy melyek a legnépszerűbb Alaptörvény-helyek, mely helyeket idézi a legszívesebben a bírói gyakorlat. A teljes kép az alábbi. (Figyelem, mivel egy dokumentumban több hivatkozás is lehet, ez a szám eltér az ítélet-számtól!)

¹⁸ A WK adatbázisának arányai szinte teljesen megegyeznek az itt közölt arányokkal, a különbség csak az egyes Alaptörvény-helyekre történő hivatkozások darabszámában volt.

Hely	Darab hiv.
Alaptörvény	591
A) cikk	1
B) cikk	178
C) cikk	14
E) cikk	37
F) cikk	1
G) cikk	1
H) cikk	3
I) cikk	7
L) cikk	5
M) cikk	36
N) cikk	6
O) cikk	4
P) cikk	2
Q) cikk	50
R) cikk	20
T) cikk	10
I. cikk	197
II.cikk	121
III. cikk	24
IV. cikk	37
V. cikk	3
VI. cikk	255
VII. cikk	19
VIII. cikk	25
IX. cikk	385
X. cikk	10
XI. cikk	5

XII. cikk	32
XIII. cikk	104
XIV.cikk	15
XIX. cikk	23
XV. cikk	102
XVI. cikk	9
XVII. cikk	5
XVIII. cikk	7
XX.cikk	57
XXI. cikk	11
XXIII. cikk	13
XXIV. cikk	114
XXIX. cikk	1
XXV.cikk	18
XXVI. cikk	9
XXVII. cikk	11
XXVIII. cikk	259
XXX. cikk	7
1. cikk	41
2. cikk	22
3. cikk	14
4. cikk	16
5. cikk	8
6. cikk	61
7. cikk	5
8.cikk	6
9. cikk	24
10. cikk	19

11. cikk	2
12. cikk	10
13. cikk	11
14. cikk	9
15. cikk	21
16. cikk	5
17. cikk	17
18. cikk	5
19. cikk	4
20. cikk	7
21. cikk	2
22. cikk	1
24. cikk	88
25. cikk	123
26. cikk	76
27. cikk	1
28. cikk	483
29. cikk	3
30. cikk	9
31. cikk	6
32. cikk	16
33. cikk	6
34. cikk	6
35. cikk	2
36. cikk	3
37. cikk	7
38. cikk	37
39. cikk	114
40. cikk	1

41. cikk	11
43. cikk	6
45. cikk	2
46. cikk	2
47. cikk	10

49. cikk	3
51. cikk	12
52. cikk	2
53. cikk	1
54. cikk	3

Összesen	4187
-----------------	-------------

5. táblázat: Az egyes alaptörvény-helyekre történő hivatkozások száma (hivatkozás-szám)

Érdekes kép tárul elénk ezzel a táblázattal. Ha nem számítjuk az Alaptörvény konkrét hely nélküli általános emlegetését az ítéletekben, (első sor) akkor a legnépszerűbb Alaptörvény-helyek a bírói gyakorlatban a 28. cikk, (483 idézés), (az objektív teleologikus értelmezés szabálya) a IX. cikk (385 idézés) (a szólásszabadság-cikk), és a XXVIII. cikk (259 idézéssel) (a tisztességes eljáráshoz való jog).

Mivel ez a három cikk adja a hivatkozások több, mint negyedét érdemes ezeket közelebbről is szemügyre venni, és a pertípusokkal együtt mutatni. E három hely tehát közelebbről nézve így fest:

	Összes
28. cikk	
Adó ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	76
Általános Szerződési Feltételek érvénytelenségének megállapítása	45
Csalás	1
Egyéb büntetőügy	1
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	57
Egyéb munkaügy	8
Egyéb polgári ügy	50
Emberölés	1
Energia ügyben hozott határozat felülvizsgálata	25
Építési ügyben hozott határozat felülvizsgálata	3
Fogyasztóvédelmi eljárásban hozott határozat felülvizsgálata	4
Idegenrendészeti határozat felülvizsgálata	4
Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	14
Kártérítés	16
Kisajátítási határozat felülvizsgálata	1
Közbeszerzési határozat felülvizsgálata	6

Közérdekű adat kiadása	38
Közigazgatási jogkörben okozott kár	9
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	2
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	17
Okirat-hamisítás	1
Sajtó-helyreigazítás iránti per	6
Személyhez fűződő jogok megsértése	12
Szerződéses jogvita	41
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	16
Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	5
Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	15
Testi sértés	1
Választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti ügy	3
Vesztegetés	1
Vezető tisztségviselő felelősségének megállapítása	4
28. cikk összesen	483
IX. cikk	
Egyéb büntetőügy	3
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	7
Egyéb polgári ügy	33
Kártérítés	5
Közérdekű adat kiadása	4
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	15
Rágalmazás	7
Sajtó-helyreigazítás iránti per	166
Személyes adatok védelmével kapcsolatos per	3
Személyhez fűződő jogok megsértése	142
IX. cikk összesen	385
XXVIII. cikk	

Adó ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	11
Általános Szerződési Feltételek érvénytelenségének megállapítása	71
Családjogi ügy	1
Csalás	5
Egyéb büntetőügy	18
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	22
Egyéb munkaügy	1
Egyéb polgári ügy	18
Emberölés	9
Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	2
Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények	3
Kártérítés	20
Kisajátítási határozat felülvizsgálata	1
Közbeszerzési határozat felülvizsgálata	2
Közérdekű adat kiadása	1
Közigazgatási jogkörben okozott kár	1
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	17
Okirat-hamisítás	4
Rágalmazás	1
Sajtó-helyreigazítás iránti per	5
Személyes adatok védelmével kapcsolatos per	1
Személyhez fűződő jogok megsértése	18
Szerződéses jogvita	3
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	2
Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	1
Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	2
Testi sértés	4
Választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti ügy	8
Vesztegetés	7

XXVIII. cikk összesen	259
Végösszeg	1127

6. táblázat: a legnépszerűbb három Alaptörvény-hely és a hozzá tartozó pertárgyak (hivatkozás-szám)

Itt sem meglepő, hogy míg a 28. és a XXVIII. Cikkék igazi jolly jokerek, és csaknem mindenféle típusú perben felbukkannak, addig a IX. cikk csak egy jól behatárolt percsoporthoz használatos.

3. AZ AB HATÁROZATOKRA TÖRTÉNŐ HIVATKOZÁSOK ADATBÁZISÁNAK ADATAI

3.1 Általános adatok

Az AB határozatok adatbázisa tehát az Alaptörvény-táblázathoz hasonló struktúrában tartalmazza az összes AB határozatra történő hivatkozást a 2010 – 2016 évekből. Ennek így néznek ki az alap-adatai.

2010 – 2016 közötti időszak összes határozata az adatbázisban (darab dokumentum)	Ab hivatkozást tartalmazó ítélet (darab dokumentum) és ezek aránya az összeshez (%)	Az ítéletekben található hivatkozott Ab határozatok száma	Összes hivatkozás ezekre a határozatokra (egy dokumentumban csak egyszer számolva az egy helyre történő hivatkozást)
95 891	2302 ¹⁹ (2,4%)	480 ²⁰	3557 ²¹

7. táblázat Az Ab határozatok tartalmazó adatbázis adatai

A számok nagy hasonlóságot mutatnak az Alaptörvény-hivatkozás adataival, a rendesbíróóságok hasonló gyakorisággal hivatkoznak Ab határozatokra, mint Alaptörvény-helyekre. Ugyanakkor fentebb már jeleztem, hogy a valódi átfedés csak 673 dokumentum. Így mindkét halmazban van több, mint félezer olyan dokumentum, amely nem hivatkozik mindkét forrás-típusra.

3.2 A bíróságok és a bírósági szintek

Elsőkét tehát azt a táblázatot közöljük, amely az AB határozatra történő hivatkozást tartalmazó 2302 ítélet időbeli eloszlását és a bírósági szinteket tartalmazza. Ezúttal csak a 4 ítélet tábla adatait látjuk részletesen.

¹⁹ WK adatbázis: 4069

²⁰ WK adatbázis: 633

²¹ WK adatbázis: 6981

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összesen
Kúria	28	22	49	86	164	113	58	520 ²²
Ítéletábrla								
<i>Debreceni Ítéletábrla</i>	13	2	2	25	21	11	8	82 ²³
<i>Fővárosi Ítéletábrla</i>	54	4	66	145	143	113	73	598 ²⁴
<i>Győri Ítéletábrla</i>	1		1	8	10	12	8	40 ²⁵
<i>Pécsi Ítéletábrla</i>	3		2	15	9	5	13	47 ²⁶
<i>Szegedi Ítéletábrla</i>	2		1	4	11	19	20	57 ²⁷
Ítéletábrla összesen	73	6	72	197	194	160	122	824 ²⁸
Törvényszék	34	90	224	168	133	130	8	787 ²⁹
Járásbíróság	7	11	10	8	6	3	1	46
Munkaügyi és közigazgatási bíróság	3	6	16	44	32	24		125 ³⁰
Összesen	145	135	371	503	529	430	189	2302

8. táblázat Ab határozatokra hivatkozó ítéletek bírósági szintenként és évente (külön bontva a négy ítéletábrla)

Ez a táblázat szintén nagy hasonlóságot mutat az Alaptörvényre hivatkozó ítéletekkel. A felsőbbbíróságok jóval gyakrabban hivatkoznak Ab határozatra, mint az alsóbíróságok. Azt, hogy a főváros területén illetékes bíróságok nagyobb számban hoznak Ab határozatokat hivatkozó ítéleteket, nagyobbésztt ezeknek a bíróságoknak az eleve magasabb ügyérkezése indokolja. Nehéz viszont magyarázatot találni az évenkénti ingadozásra. Mivel az egyes évekből nagyjából hasonló számú ítélet kerül bele a birosag.hu adatbázisába, a jelenséget semmi más nem indokolhatja, csak az, hogy 2014-15-ben olyan perek, pertípusok folytak, amelyekben az AB határozatokra hivatkozások száma megnőtt. A jogterületek, pertípusok vizsgálata hamarosan választ ad arra a kérdésre, hogy mi emelte meg 2014-15-ben ezt a számot.

3.3 Jogterületek³¹

Ahogy az Alaptörvényre, vagy a döntvényekre történő hivatkozások esetén itt is igazán a jogterületi (pertípus alapján történő) bontások ígérnek több információt. Az egyes pertípusok kapcsán némileg eltértünk az Alaptörvényi táblázatban használt pertípus-bontástól, mert itt bizonyos pertípusok magasabb – kimutatásra érdemes – számban fordultak elő, de az 5 alatti elemszámok miatt más perek kerültek bele az Egyéb... kategóriákba is. Már maga az is

²² WK adatbázis: 657

²³ WK adatbázis: 151

²⁴ WK adatbázis: 1179

²⁵ WK adatbázis: 58

²⁶ WK adatbázis: 85

²⁷ WK adatbázis: 119

²⁸ WK adatbázis: 1592

²⁹ WK adatbázis: 867

³⁰ WK adatbázis: 181

³¹ A jogterületekkel kapcsolatos lekérdezést nem tudtuk a WK adatbázisban elvégezni, ld. fentebb a 2.3. pontnál írtakat

beszédes, hogy melyeket kellett ide tenni, és melyek kerültek napvilágra: például a közigazgatási jog rengeteg olyan pertípusa, ahol a bíróságok szívesen és gyakran hivatkoznak Alaptörvényre, (pl. energiaügyek, idegenrendészet, kisajátítás) nem szerepelnek szignifikáns elemszámmal az AB határozatokra történő hivatkozásokat tartalmazó adatbázisban. Ugyanakkor a polgári jog jóval nagyobb súlyt kap, és új pertípusok is megjelennek, mint a kártérítés, vagy külön a kártalanítás. Mivel arra is szerettünk volna választ kapni, hogy mitől nőtt meg a hivatkozó ítéletek száma 2014-től kezdődően, az oszlopokban évenkénti bontást is láthatunk.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Össz.
Büntetőjog								
Becsületsértés	2			2	1		1	6
Csalás	1	1			2	5	3	12
Egyéb büntetőügy	8	2	6	6	15	21	8	66
Emberölés				2	2	5	6	15
Hivatali visszaélés	1	2			1	1	2	7
Lopás		1		1		3	1	6
Okirat-hamisítás			2	4		7	2	15
Rablás		1		1	6	4	2	14
Rágalmazás	4	1	2	8	4	6	2	27
Sikkasztás			2	1			1	4
Testi sértés				3	7	11	4	25
Üzérkedés					1	2	1	4
Vesztegetés	1	2		2	1	6	4	16
Zsarolás				1	2		1	4
Büntetőjog Összeg	17	10	12	31	42	71	38	221
Közigazgatási jog								
Adó ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	1	13	27	29	17	12	5	104
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	4	16	34	28	48	35	23	188
Ingatlan-nyilvántartási		1	4	3	2			10

határozat felülvizsgálata								
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	3		2	9	2			16
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata			1	1	5	5	1	13
Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	4	4		2	6	4		20
Közigazgatási jog Összeg	12	34	68	72	80	56	29	351
Munkajog								
Egyéb munkaügy	5	2	14	14	9	4		48
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	7	13	25	21	29	13	5	113
Munkajog Összeg	12	15	39	35	38	17	5	161
Polgári jog								
Általános Szerződési Feltételek érvénytelenségének megállapítása					57	17	1	75
Családjogi ügy		3	1	1		1		6
Egyéb polgári ügy	14	11	43	44	18	27	13	170
Kártalanítás	10	8	3	7	15	9	3	55
Kártérítés	20	22	43	65	84	55	28	317
Közérdekű adat kiadása	2	1	6	14	16	16	6	61

Közigazgatási jogkörben okozott kár	2	1	3	8	9	7	5	35
Sajtó-helyreigazítás iránti per	12		37	46	53	18	5	171
Személyhez fűződő jogok megsértése	32	22	98	157	103	121	44	577
Szerződéses jogvita	9	7	11	17	9	10	12	75
Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	2		4	3	1	4		14
Tulajdonjogi ügy	1	1	3	3	4	1		13
Polgári jog Összeg	104	76	252	365	369	286	117	1569
Végösszeg	145	135	371	503	529	430	189	2302

9. táblázat Ab határozatra hivatkozó ítéletek pertípusonként 2010-2016

A táblázat ismét csak hasonló képet nyújt, mint az Alaptörvényre hivatkozó táblázat: néhány pertípus dominálja minden területen a képet. Eltérés az Alaptörvény táblázattól, hogy a közigazgatási jogban korántsem olyan gyakori az Ab határozatra hivatkozás és nem is szór annyira a kép, mint az Alaptörvény hivatkozásokat számba vevő táblázat esetében. Kevesebb ügytípus, és kevesebb hivatkozás található – emiatt a polgári ügyszak sokkal jobban dominálja ezt a táblázatot.

A táblázat egyértelműen választ ad arra a kérdésre is, hogy mitől nőtt meg az AB határozatokra történő hivatkozások száma 2014-15-ben. Komoly növekedést tapasztalhatunk a személyiségi jog megsértésével kapcsolatos perekben, és az ÁSZF felülvizsgálatával kapcsolatos, a devizakölcsönökkel kapcsolatos ügyek egyik leágazásaként 2014-ben megjelent pertípusban.

3.4 Hivatkozott AB határozatok

Végül itt, akárcsak az Alaptörvény-helyeknél érdemes rápillantanunk arra a táblázatra, amely az egyes Ab határozatok hivatkozottságát mutatja. Két táblázatot és egy diagrammot közlünk. A 2302 ítéletben, amely AB határozatra történő hivatkozást tartalmaz összesen 480 Ab határozatra történik hivatkozás 3557 alkalommal. A táblázatból azokat a határozatokat, amelyekre csak 1 vagy 2 hivatkozás történt kivettük. Ezek a mellékelt excelben tekinthetők meg.³²

³² A WK adatbázis csaknem ugyanezeket a határozatokat hozta ki elsőnek, csak más értékekkel. Az első 10 AB határozat értékeit a WK adatbázisban a lentebbi táblázat mutatja. A különbségek persze lehetnek érdekesek, pl. a 7/2014. határozat, amely az új Ptk. 2:44 §-ában foglalt „múltányolható közérdekből” kitételének megsemmisítésére irányult valószínűleg annak köszönheti az előreugrását a nyolcadikról a negyedik helyre, hogy a WK adatbázisba több 2016-os határozat került bele. A 8/1990-es hetedikről ötödikre ugrása valószínűleg

ismét csak ennek köszönhető. Ugyanakkor itt is megállapítható, hogy az összképen ezek a különbségek szinte semmit nem módosítanak. A WK adatbázis adatai az első 10 helyezett vonatkozásában az alábbiak:

34/1992. (VI. 1.)	984
36/1994. (VI. 24.)	911
30/1992. (V. 26.)	553
7/2014. (III. 7.)	154
8/1990. (IV. 23.)	116
8/2011. (II. 18.)	109
34/2014. (XI. 14.)	104
39/1997. (VII. 1.)	99
11/2015. (V. 14.)	90
13/2014. (IV. 18.)	90

Határozat	Db. hiv.
34/1992. (VI. 1.)	585
36/1994. (VI. 24.)	521
30/1992. (V. 26.)	281
8/2011. (II. 18.)	92
39/1997. (VII. 1.)	61
34/2014. (XI. 14.)	43
8/1990. (IV. 23.)	43
7/2014. (III. 7.)	39
51/2009. (IV. 28.)	36
8/2014. (III. 20.)	35
34/1994. (VI. 24.)	33
8/2013. (III. 1.)	33
6/2013. (III. 1.)	30
165/2011. (XII. 20.)	27
23/2014. (VII. 15.)	26
60/1992. (XI. 17.)	26
64/1991. (XII. 17.)	24
21/2013. (VII. 19.)	23
13/2014. (IV. 18.)	22
29/2011. (IV. 7.)	22
6/1998. (III. 11.)	22
8/2015. (IV. 17.)	21
9/1992. (I. 30.)	21
11/1992. (III. 5.)	20
20/2014. (VII. 3.)	19
25/2013. (X. 4.)	19
33/2012. (VII. 17.)	18
33/2014. (XI. 7.)	18
66/1991. (XII. 21.)	18
724/B/1994.	18
23/1990. (X. 31.)	17
1/2007. (I. 18.)	16
32/1992. (V. 29.)	16
32/2014. (XI. 3.)	16
34/2012. (VII. 17.)	16
5/1997. (II. 7.)	15
12/2004. (IV. 7.)	14
155/2008. (XII.	14

17.)	
2/2007. (I. 24.)	14
2/2015. (II. 2.)	14
42/2005. (XI. 14.)	14
64/1993. (XII. 22.)	14
28/2014. (IX. 29.)	13
41/2003. (VII. 2.)	13
935/B/1997.	13
23/2009. (III. 6.)	12
3/2006. (II. 8.)	12
4/2013. (II. 21.)	12
23/1998. (VI. 9.)	11
35/2011. (V. 6.)	11
37/1992. (VI. 10.)	11
47/2008. (IV. 17.)	11
57/1994. (XI. 17.)	11
13/2013. (VI. 17.)	10
2/2013. (I. 23.)	10
30/2000. (X. 11.)	10
29/2006. (VI. 21.)	9
3175/2013. (X. 9.)	9
35/2012. (VII. 17.)	9
51/1998. (XI. 27.)	9
56/1994. (XI. 10.)	9
57/1995. (IX. 15.)	9
60/2009. (V. 28.)	9
9/2013. (III. 6.)	9
14/2004. (V. 7.)	8
22/1994. (IV. 16.)	8
37/2011. (V. 10.)	8
38/1993. (VI. 11.)	8
39/2007. (VI. 20.)	8
7/1992. (I. 30.)	8
75/2008. (V. 29.)	8
144/2008. (XI. 26.)	7
19/2014. (V. 30.)	7
20/1997. (III. 19.)	7
31/1998. (VI. 25.)	7
3208/2013. (XI. 18.)	7

34/2013. (XI. 22.)	7
4/1993. (II. 12.)	7
7/2004. (III. 24.)	7
994/B/2007.	7
, 1078/B/1993. AB végzés	6
1/1994. (I. 7.)	6
1/2015. (I. 16.)	6
1214/B/1990.	6
13/2001. (V. 14.)	6
144/2010. (VII. 14.)	6
16/2014. (V. 22.)	6
21/1996. (V. 17.)	6
25/2014. (VII. 22.)	6
32/1991. (VI. 6.)	6
34/2004. (IX. 28.)	6
41/2000. (XI. 8.)	6
55/2001. (XI. 29.)	6
56/1991. (XI. 8.)	6
57/1991. (XI. 8.)	6
75/1995. (XII. 21.)	6
10/2011. (III. 9.)	5
10/2014. (IV. 4.)	5
110/2009. (XI. 18.)	5
14/2002. (III. 20.)	5
15/1991. (IV. 13.)	5
15/2002. (III. 29.)	5
15/2014. (V. 13.)	5
19/2010. (II. 18.)	5
20/2013. (VII. 19.)	5
23/2013. (IX. 25.)	5
27/1991. (V. 20.)	5
29/1992. (V. 19.)	5
3192/2012. (VII. 26.)	5
33/2013. (XI. 22.)	5
35/1994. (VI. 24.)	5
36/2013. (XII. 5.)	5
5/2014. (II. 14.)	5
58/1995. (IX. 15.)	5

6/2014. (II. 26.)	5
7/2013. (III. 1.)	5
778/D/2000.	5
8/1992. (I. 30.)	5
8/2010. (I. 28.)	5
80/2006. (XII. 20.)	5
801/B/2002.	5
112/B/2001.	4
13/1990. (VI. 18.)	4
13/2002. (III. 20.)	4
154/2008. (XII. 17.)	4
207/B/2001.	4
24/1996. (VI. 25.)	4
26/1992. (IV. 30.)	4
27/2014. (VII. 23.)	4
3/2013. (II. 14.)	4
30/2014. (IX. 30.)	4
3047/2013. (II. 28.)	4
3106/2013. (V. 17.)	4
3189/2013. (X. 22.)	4
32/2005. (IX. 15.)	4
34/1991. (VI. 15.)	4
34/2007. (VI. 6.)	4
37/2007. (VI. 12.)	4
38/2012. (XI. 14.)	4
4/2006. (II. 15.)	4
43/1995. (VI. 30.)	4
46/2007. (VI. 27.)	4
51/2010. (IV. 28.)	4
53/1992. (X. 29.)	4
59/1993. (XI. 29.)	4
61/1992. (XI. 20.)	4
8/1998. (III. 20.)	4
9/1990. (IV. 25.)	4
96/2008. (VII. 3.)	4
1/1999. (II. 24.)	3
1/2004. (II. 12.)	3
1/2009. (I. 9.)	3

1001/2013. (II. 27.) AB TŰ. határozat	3
104/2009. (X. 30.)	3
104/2010. (VI. 10.)	3
109/2009. (XI. 18.)	3
1130/B/1995.	3
12/1991. (IV. 11.)	3
12/2001. (V. 14.)	3
124/2008. (X. 14.)	3
13/2004. (IV. 20.)	3
15/1995. (III. 13.)	3
17/2001. (VI. 1.)	3
22/2015. (VI. 18.)	3
27/2010. (III. 5.)	3
3135/2013. (VII. 2.)	3
32/2011. (IV. 7.)	3
32/2012. (VII. 4.)	3
33/1998. (VI. 25.)	3
33/2002. (VII. 4.)	3
33/2006. (VII. 13.)	3
35/2014. (XII. 18.)	3
354/B/1995.	3
36/2005. (X. 5.)	3
42/1996. (X. 9.)	3
42/2004. (XI. 9.)	3
441/D/2006.	3
45/2012. (XII. 29.)	3
46/1991. (IX. 10.)	3
49/1995. (VI. 30.)	3
5/1992. (I. 30.)	3
5/2015. (II. 25.)	3
57/2001. (XII. 5.)	3
63/2003. (XII. 15.)	3
646/B/1993.	3
652/D/2005.	3
67/2009. (VI. 19.)	3
72/1995. (XII. 15.)	3
8/1993. (II. 27.)	3

9/2015. (IV. 23.)	3
955/B/1998.	3
2 hivatkozást tartalmaz	82
1 hivatkozást tartalmaz	207
Összesen hiv	3557
Összesen db dokumentum	480

*10. táblázat Hivatkozott
Ab határozatok*

Az egyes AB határozatokra természetesen nagyon eltérő számban vannak hivatkozások. Van három olyan határozat, amely több száz hivatkozást kapott, (a 34/1992. (VI. 1.), - nem vagyoni kártérítés, a 36/1994. (VI. 24.) – közszereplők személyiségi jogainak védelme, és a 30/1992. (V. 26.) – közösség elleni izgatás, vélemény-nyilvánítási szabadság). És ahogy ez szokott lenni, 24 olyan határozat van, amelyet 20-nál többször hivatkoznak. A maradék 456 határozatot kevesebb, mint 20-szor említik, ezek közül is 207 határozatot összesen egyszer.

A top öt határozat az alábbi ügytípusokban hivatkozzák:

	30/1992. (V. 26.) AB határozat	34/1992. (VI. 1.) AB határozat	36/1994. (VI. 24.) AB határozat	39/1997. (VII. 1.) AB határozat	8/2011. (II. 18.) AB határozat	Végösszeg
Büntetőjog	13	5	38			56
Becsületsértés	3		5			8
Egyéb büntetőügy	4		6			10
Rablás		1				1
Rágalmazás	6	4	27			37
Közigazgatási jog	1		4	55	2	62
Adó ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata				35	1	36
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata			3	17	1	21
Energia ügyben hozott határozat felülvizsgálata				1		1
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	1		1			2
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata				2		2
Munkajog	1	18		4	68	91
Egyéb munkaügy		10			5	15
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	1	8		4	63	76
Polgári jog	266	562	479	2	22	1331
Általános Szerződési Feltételek érvénytelenségének megállapítása				2	20	22
Családjogi ügy	1					1
Egyéb polgári ügy	22	65	36			123
Kártalanítás		39				39
Kártérítés	4	228	6		2	240

Közérdekű adat kiadása		1				1
Közigazgatási jogkörben okozott kár		10	1			11
Sajtó-helyreigazítás iránti per	97		127			224
Személyhez fűződő jogok megsértése	141	210	308			659
Szerződéses jogvita	1	9	1			11
Végösszeg	281	585	521	61	92	1540

11. táblázat A legtöbbet hivatkozott 5 Ab határozat pertárgyak szerint

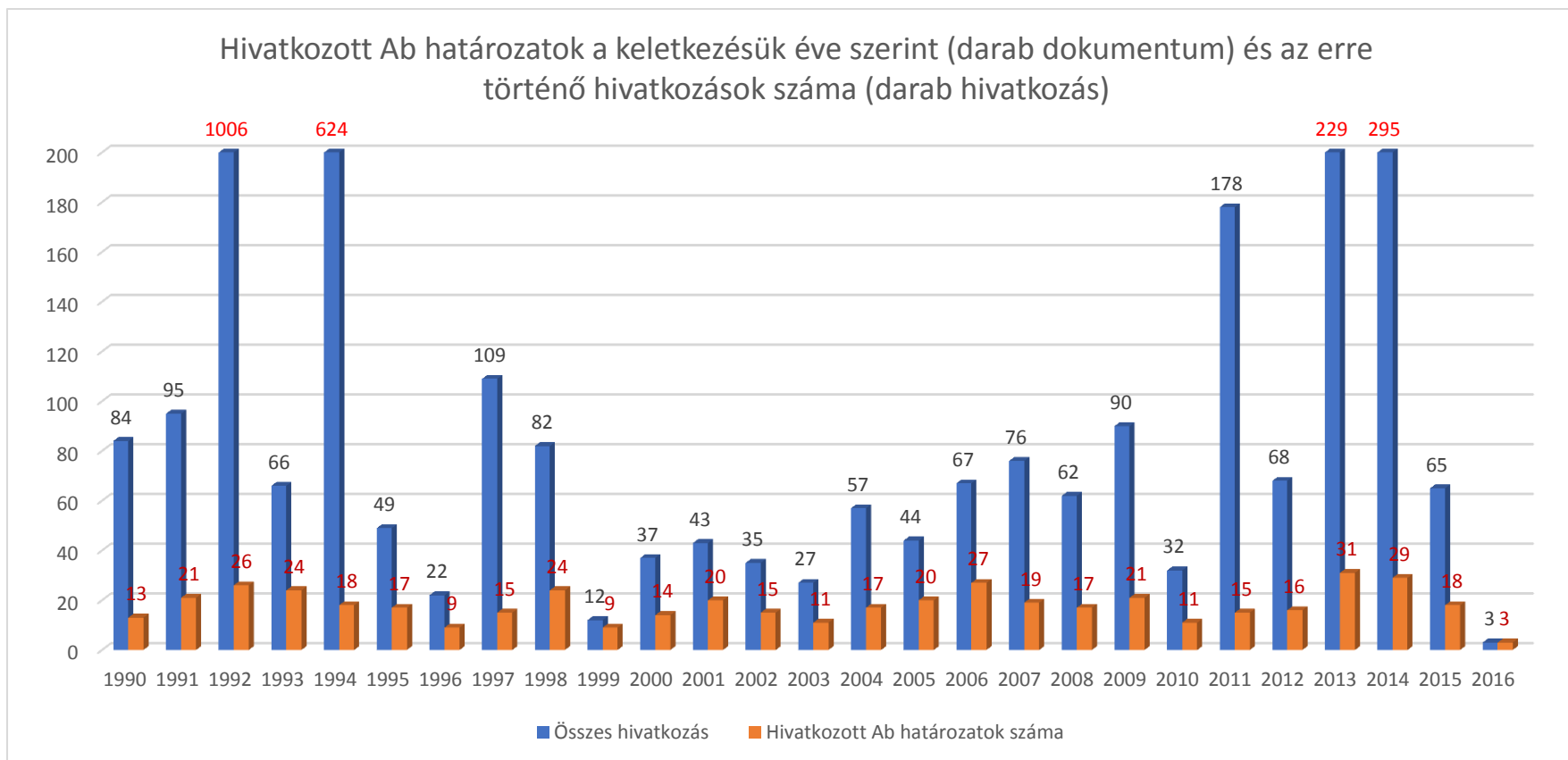
Ahogy ezt várni lehetett, a gyakran hivatkozott AB határozatoknak megvan a tipikus „hivatkozási helye”, az a pertípus, amelyben azt gyakran – és vélhetően szinte szokásszerűen – hivatkozzák. A személyhez fűződő jogok megsértésével kapcsolatos perekben a nem vagyoni kártérítéssel kapcsolatos és a közszereplőkkel kapcsolatos vélemény-nyilvánítási határozatot, a kártérítési ügyekben a nem vagyoni kártérítésre vonatkozó határozatot, és így tovább. Itt is nyugodtan kijelenthetjük, hogy az ezekre az Ab határozatokra történő hivatkozások gyakran szokásszerű, reflektálatlan, copy-paste jellegűek.

Az utolsó táblázattal és diagrammal azt szeretnénk megmutatni, hogy mely időszakai a legnépszerűbbek az AB korszakainak. Értelemszerűen ez a táblázat összefügg az előzővel. Az első oszlopban a hivatkozások összes száma található, míg a második oszlopban az abból az évből hivatkozott AB határozatok száma.

	Összes hivatkozás	Hivatkozott Ab határozatok száma
1990	84	13
1991	95	21
1992	1006	26
1993	66	24
1994	624	18
1995	49	17
1996	22	9
1997	109	15
1998	82	24
1999	12	9
2000	37	14
2001	43	20
2002	35	15
2003	27	11
2004	57	17
2005	44	20
2006	67	27
2007	76	19

2008	62	17
2009	90	21
2010	32	11
2011	178	15
2012	68	16
2013	229	31
2014	295	29
2015	65	18
2016	3	3
Összesen	3557	480

12. táblázat Ab határozatok hivatkozás-száma és darabszáma a keletkezésük éve szerint

1. Diagram a 12. táblázathoz Összes hivatkozás az Ab határozatokra és az Ab határozatok száma az Ab határozatok keletkezési éve szerint

A grafikonból és a táblázatból sokféle következtetést le lehet vonni, mi azonban itt csak egyet teszünk meg. Sokszor szokták az AB korszakait emlegetni, és egyes korszakokat „aranykorként” másokat kevésbé sikeres időszakként emlegetni. A grafikon nem támasztja maradéktalanul ezt a vélekedést alá. Az igaz, hogy az 1992-es évben hozott két AB határozat (30/1992 és 34/1992) nagyon megdobja ennek az évnek a hivatkozási mennyiségét, hiszen az 1006 hivatkozásból csaknem 900-ért felelős, és ugyanez igaz az 1994-es évre is. De korszakokról nem beszélhetünk, hiszen az 1991-ben, vagy 1993-ban hozott Ab határozatok még az átlagnál is népszerűtlenebbek, ugyanakkor 2011-től nemhogy hanyatlás, hanem emelkedés tapasztalható. A 2011 utáni időszakra egyértelműen jellemző a precedensek idézésével kapcsolatos tapasztalat, mely szerint a frissebb döntéseket a bírák szívesebben idézik, a régebbieket pedig egyre kevésbé, pár kivételtől eltekintve, így van egyfajta „értékvesztés” a hivatkozható „ítélet-vagyokban”³³. Az egyes évekből és korszakokból hivatkozott Ab határozatok száma között nincsen nagyságrendi eltérés, általában 10 és 30 között idéznek a bíróságok az egyes évekből határozatokat. A hivatkozások számában már jócskán vannak kiugrások, és elsősorban az 1992-es és az 1994-es évekből. Ahogy azonban azt a 11. táblázatban láthattuk ezeket az eltéréseket egy-egy, egyes pertípusokban igen gyakran hivatkozott Ab határozat okozza. És vegyük észre azt is, hogy az 1992-es és az 1994-es évek után rögvest három 2010 utáni év következik népszerűségben.

4. HATVÁNYELOSZLÁS AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI HATÁROZATOK HIVATKOZÁSÁBAN

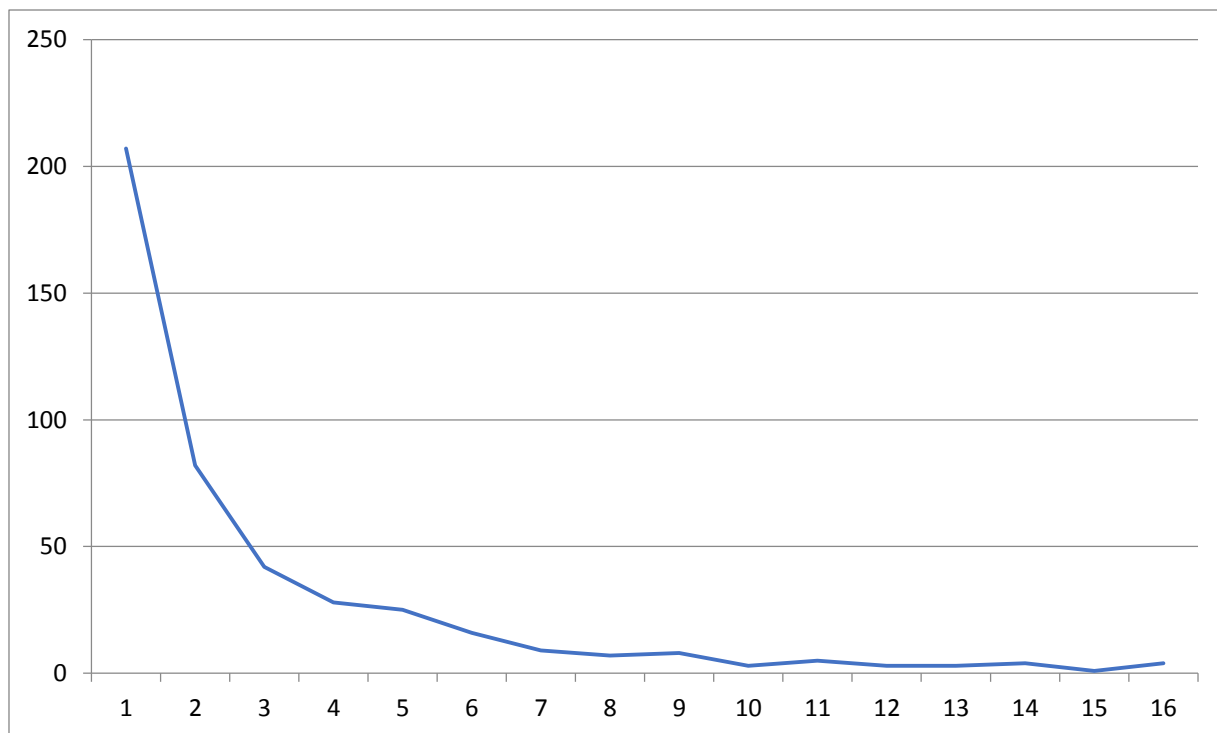
4.1 Egy speciális eloszlási görbe

A fentebbi, szinte triviális meglátások mellett a rendelkezésre álló statisztikai adatokból néhány meglepő következtetést is le lehet vonni. Az egyik a bíróságok által idézett alkotmánybírósági határozatokra vonatkozik. Ha azt vizsgáljuk, hogy az egyes alkotmánybírósági határozatokra hányszor hivatkoznak a különböző bírói fórumok, akkor nem csak az Alkotmánybíróságnak a joggyakorlatra gyakorolt hatásáról tudunk meg érdekes információkat, hanem a jogrendszer egészéről is, illetve a jogról, mint rendszerről is.

³³ Ez Landes-Posner meglátása, ld. 6 lábjegyzet

Ha ugyanis grafikusán ábrázoljuk az egyes alkotmánybírósági határozatokra való hivatkozások számát, a fent látható görbét kapjuk. A fenti ábrán sorba állítottuk az Alkotmánybíróság határozatait aszerint, hogy a rendes bíróságok hányszor hivatkoztak rájuk, így az origótól távolodva a hivatkozások száma nő. A kutatási eredményeket máshogy is ábrázolhatjuk, a lenti görbe azt mutatja, hány darab olyan határozat van, amire csak egyszer, hány olyan, amire kétszer stb. hivatkoztak. Ebből az szűrhető le, hogy van néhány alkotmánybírósági határozat, amire rengeteg bírósági ítélet hivatkozik, míg az alkotmánybírósági határozatok nagy részére a rendes bíróságok mindösszesen egyszer vagy kétszer hivatkoznak, illetve az egyáltalán nem hivatkozott alkotmánybírósági határozatok száma még ennél is jelentősebb.

Ha az (akár csak egyszer is) hivatkozott alkotmánybírósági határozatokat nézzük, akkor is az lehet a benyomásunk, hogy ezen határozatok 20%-a gyakorol tényleges hatást a joggyakorlatra, hiszen erre a 20%-ra hivatkozik a rendes bírósági ítéletek 80%-a, tehát a maradék 80%-nyi alkotmánybírósági határozat a bírósági gyakorlatnak csupán 20%-ára gyakorolt kimutatható hatást. (Természetesen a meg nem hivatkozott alkotmánybírósági határozatok tömegei mellett az alkotmánybírósági határozatra egyáltalán nem hivatkozó bírói döntések száma is rendkívül jelentős, ezeket szintén figyelmen kívül hagytuk a jelen vizsgálatban.) Az összes hivatkozott alkotmánybírósági határozat (480) közül az első 20% listáját a hivatkozások darabszámával az alábbi táblázatban közöljük:

Hivatkozott határozat	Db. Hivatkozás	Hivatkozott határozat	Db. Hivatkozás
34/1992. (VI. 1.) AB határozat	585	23/1998. (VI. 9.) AB határozat	11
36/1994. (VI. 24.) AB határozat	521	35/2011. (V. 6.) AB határozat	11
30/1992. (V. 26.) AB határozat	281	37/1992. (VI. 10.) AB határozat	11
8/2011. (II. 18.) AB határozat	92	47/2008. (IV. 17.) AB határozat	11
39/1997. (VII. 1.) AB határozat	61	57/1994. (XI. 17.) AB határozat	11
34/2014. (XI. 14.) AB határozat	43	13/2013. (VI. 17.) AB határozat	10
8/1990. (IV. 23.) AB határozat	43	2/2013. (I. 23.) AB határozat	10
7/2014. (III. 7.) AB határozat	39	30/2000. (X. 11.) AB határozat	10
51/2009. (IV. 28.) AB határozat	36	29/2006. (VI. 21.) AB határozat	9

8/2014. (III. 20.) AB határozat	35	3175/2013. (X. 9.) AB határozat	9
34/1994. (VI. 24.) AB határozat	33	35/2012. (VII. 17.) AB határozat	9
8/2013. (III. 1.) AB határozat	33	51/1998. (XI. 27.) AB határozat	9
6/2013. (III. 1.) AB határozat	30	56/1994. (XI. 10.) AB határozat	9
165/2011. (XII. 20.) AB határozat	27	57/1995. (IX. 15.) AB határozat	9
23/2014. (VII. 15.) AB határozat	26	60/2009. (V. 28.) AB határozat	9
60/1992. (XI. 17.) AB határozat	26	9/2013. (III. 6.) AB határozat	9
64/1991. (XII. 17.) AB határozat	24	14/2004. (V. 7.) AB határozat	8
21/2013. (VII. 19.) AB határozat	23	22/1994. (IV. 16.) AB határozat	8
13/2014. (IV. 18.) AB határozat	22	37/2011. (V. 10.) AB határozat	8
29/2011. (IV. 7.) AB határozat	22	38/1993. (VI. 11.) AB határozat	8
6/1998. (III. 11.) AB határozat	22	39/2007. (VI. 20.) AB határozat	8
8/2015. (IV. 17.) AB határozat	21	7/1992. (I. 30.) AB határozat	8
9/1992. (I. 30.) AB határozat	21	75/2008. (V. 29.) AB határozat	8
11/1992. (III. 5.) AB határozat	20	144/2008. (XI. 26.) AB határozat	7
20/2014. (VII. 3.) AB határozat	19	19/2014. (V. 30.) AB határozat	7
25/2013. (X. 4.) AB határozat	19	20/1997. (III. 19.) AB határozat	7
33/2012. (VII. 17.) AB határozat	18	31/1998. (VI. 25.) AB határozat	7
33/2014. (XI. 7.) AB határozat	18	3208/2013. (XI. 18.) AB határozat	7
66/1991. (XII. 21.) AB határozat	18	34/2013. (XI. 22.) AB határozat	7
724/B/1994. AB határozat	18	4/1993. (II. 12.) AB határozat	7
23/1990. (X. 31.) AB határozat	17	7/2004. (III. 24.) AB határozat	7
1/2007. (I. 18.) AB határozat	16	994/B/2007. AB határozat	7
32/1992. (V. 29.) AB határozat	16	, 1078/B/1993. AB végzés	6
32/2014. (XI. 3.) AB határozat	16	1/1994. (I. 7.) AB határozat	6
34/2012. (VII. 17.) AB határozat	16	1/2015. (I. 16.) AB határozat	6

5/1997. (II. 7.) AB határozat	15	1214/B/1990. AB határozat	6
12/2004. (IV. 7.) AB határozat	14	13/2001. (V. 14.) AB határozat	6
155/2008. (XII. 17.) AB határozat	14	144/2010. (VII. 14.) AB határozat	6
2/2007. (I. 24.) AB határozat	14	16/2014. (V. 22.) AB határozat	6
2/2015. (II. 2.) AB határozat	14	21/1996. (V. 17.) AB határozat	6
42/2005. (XI. 14.) AB határozat	14	25/2014. (VII. 22.) AB határozat	6
64/1993. (XII. 22.) AB határozat	14	32/1991. (VI. 6.) AB határozat	6
28/2014. (IX. 29.) AB határozat	13	34/2004. (IX. 28.) AB határozat	6
41/2003. (VII. 2.) AB határozat	13	41/2000. (XI. 8.) AB határozat	6
935/B/1997. AB határozat	13	55/2001. (XI. 29.) AB határozat	6
23/2009. (III. 6.) AB határozat	12	56/1991. (XI. 8.) AB határozat	6
3/2006. (II. 8.) AB határozat	12	57/1991. (XI. 8.) AB határozat	6
4/2013. (II. 21.) AB határozat	12	75/1995. (XII. 21.) AB határozat	6

Ezek a határozatok képezik tehát az összes alkotmánybírósági határozat „elitjét”, melyek a joggyakorlatban betöltött szerepük folytán méltán kapnának helyet egy válogatott határozatgyűjteményben. A leghivatkozottabb határozat a kártérítés egyes kérdéseiről szól, a másik két határozat pedig, amelyre szintén száznál több hivatkozást kapunk, a véleménynyilvánítás szabadságáról.

Figyelemreméltó az a tény is, hogy bár e három határozat mind az Alkotmánybíróság működésének első négy évéből származik, a negyedik határozat, mely némileg lemaradva, de még mindig majdnem száz hivatkozással követi az előző hármat, már 2011-es. Ez azért érdekes, mert az Alkotmánybíróság első éveiben kelt határozatok tulajdonképpen majdnem húsz éves előnyben vannak a későbbi határozatokhoz képest, így ha a hivatkozások száma egyenletesen nőne, akkor a korábbi határozatok hivatkozási számát sosem haladná meg a későbbi határozatok hivatkozási száma. Itt azonban nem ezt látjuk, a 2011-es határozat számos, a kilencvenes és kétezres években kelt határozatot maga mögé utasít. (A jogászti intuíció természetesen eleve azt mondaná, hogy a hivatkozások száma elsősorban az adott határozat jelentőségétől függ, de az, hogy mit tartunk jelentős ítéletnek, részben éppen a hivatkozások számától is függ.)

A kérdés az, hogy milyen következtetéseket szűrhetünk le a hivatkozások ezen megoszlásából. Némi túlzással azt mondhatnánk, hogy a joggyakorlat szempontjából az alkotmánybírósági határozatok többsége teljesen felesleges. Természetesen ellenérvként hozható fel, hogy egyrészt az Alkotmánybíróságnak nem kizárólag a joggyakorlat befolyásolása a feladata, másrészt itt figyelmen kívül maradnak azok a határozatok, amelyek jogszabályokat semmisítettek meg, és ahol a bírósági az így előállt tételes jogot alkalmazta anélkül, hogy a megsemmisítő határozatra külön hivatkozott volna.

Az itt megfigyelt eloszlás azonban nem egyedülálló, hanem egy, a természet- és társadalomtudományokban igen gyakran megfigyelt jelenség, melynek az utóbbi évtizedekben egyre bővülő szakirodalma van.

4.2 Hatványeloszlás és komplex hálózatok

A kérdés egyik legkimerítőbb és viszonylag közérthető feldolgozását Barabási Albert-László *Linked (Behálózva)* című könyve³⁴ adja.

Barabási a hálózatok fejlődési modelljét elemzi. A klasszikus, Erdős-Rényi-féle modell a hálózatok véletlenszerű kiépülését feltételezi. Ebben a modellben igaz az, hogy a korábbi csomópontoknak több kapcsolata lesz, mint a későbbieknek.³⁵ Ez a mi témánk szempontjából tehát azt jelentené, hogy a korábbi alkotmánybíróági határozatokra többet hivatkoznának, mint a későbbiekre, ahogy azt fentebb már kifejtettük. Ez a modell azt feltételezi, hogy az egyes csomópontok - jelen esetben az alkotmánybíróági határozatok – egyenrangúak, tehát nincs olyan tulajdonságuk, ami miatt az egyik jobban „vonzaná” a hivatkozásokat, mint a többi. Természetesen ez a mi esetünkben nincs így, de a véletlenszerű modell a természeti-társadalmi jelenségek számos esetére szintén nem alkalmazható. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az Erdős-Rényi-féle modell haszontalan volna. A véletlenszerű eloszlások előfordulása a természetben nem meglepő, sőt, a szignifikancia-teszt is lényegében azon alapul, hogy a véletlenszerű eloszlások egymástól függetlenül is előfordulnak. Annál érdekesebb viszont, hogy az ettől eltérő, fent vázolt eloszlás szintén előfordul számos, egymástól függetlennek tűnő esetben, itt azonban az eloszlás mögött egy jellemző struktúra áll.

Elmondhatjuk ugyanis, hogy a határozat-hivatkozások összessége, és például az Egyesült Államok légi hálózata egyező tulajdonságokat mutat, de hasonló rendszer figyelhető meg a World Wide Web vagy az Internet felépítésében is (a kettő ugyanis nem azonos fogalom, az utóbbi a hálózati infrastruktúrát, az előbbi a weblapok közötti kapcsolatot jelenti), de a társadalmi hálózatok vagy a tudományos hivatkozások megoszlása is hasonló, vagy hozható példa a fizika területéről is. Mindennek hátterében komplex hálózatok állnak.³⁶

E hálózatok jellemzője az, hogy az újabb elemek, például hivatkozások nem véletlenszerűen kapcsolódnak a már meglévő hálózathoz, hanem azok a csomópontok, melyeknek már korábban is jelentős számú kapcsolatuk volt, továbbra is több kapcsolatot fognak vonzani. Így lehetséges az, hogy egy viszonylag későn megjelenő elem, esetünkben például a 2011-es

³⁴ Barabási, Albert-László, *Linked*, 2009, Plume/Penguin, London (Első kiadás: 2002, magyar fordítás: Vicsek Mária, Libri, 2016), az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának precedensjoga és a Barabási által leírt hálózatok közötti hasonlóság felmerült korábban is, de részletes kifejtés nélkül: James H. Fowler - Timothy R. Johnson - James F. Spriggs II - Sangick Jeon - Paul J. Wahlbeck *Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at the U.S. Supreme Court* *Political Analysis* (2007) 15:324–346, doi:10.1093/pan/mpm011, lásd továbbá: Lindholm, J., Derlén, M., 'Peek-A-Boo, It's a Case Law System! Comparing the European Court of Justice and the United States Supreme Court from a Network Perspective' *German Law Journal* 18(3):647-686. A hálózatelmélet interdiszciplináris alkalmazásáról: Lőrincz, V.

'Párhuzamos életrajzok: Kemény Ferenc – a sport, a pedagógia, a pacifizmus és a művészet kapcsolódó hálózata' In Beke L., Németh A., Vincze G.(eds.), *Mozdulat – Magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében*, Gondolat, 2013, 191-205.

³⁵ Barabási 2009., 9-24

³⁶ Barabási 2009., 65-78.

határozat viszonylag gyorsan tud gyűjteni új hivatkozásokat, és ezért képes leahagyni a korábbi határozatokat a hivatkozások száma tekintetében. Barabási számos példát hoz arra, hogy látszólag egyforma csomópontokból a későbbi mégis valahogy előre ugrik, és leahagyja idősebb, de egyebekben első látásra nem különböző társát. Ez az „attraktivitás” azaz az új elemek bevonzási képessége az adott csomópont egy fontos tulajdonsága, de hogy ez a tulajdonság minek tudható be, az már igencsak kérdéses.³⁷

Mindez tehát azt jelenti, hogy bár a megfigyelt rendszer rendkívül bonyolult lehet, és az egyes döntések számos kérdéstől függhetnek, a rendszer egészét tekintve számolhatunk bizonyos törvényszerűségekkel.

Fontos azonban megjegyeznünk, hogy amit az alkotmánybíróági határozatok meghivatkozásánál látunk, az nem maga a rendszer. Barabási Burst című könyvében bemutat egy társaságot, ami jelölt dollár bankjegyek útját követi az Egyesült Államokon belül. Természetesen itt sem a bankjegyek építik fel a komplex hálózatokat, azok csak utaznak a fennálló kereskedelmi és bankrendszeren keresztül, viszont a folyamatos követésük lehetővé teszi, hogy feltérképezzük az alapul fekvő rendszert.³⁸

Ami a témánkat illeti, hivatkozási rendszerekről itt kevésbé beszélhetünk, hiszen az egyes hivatkozások között maximum annyi formális kapcsolat lehet, hogy ugyanabban az eljárásban keletkezett több ítélet is hivatkozik ugyanarra az alkotmánybíróági határozatra.

Az, hogy hogyan épül fel az a mögöttes rendszer, amiben ezek a hivatkozott alkotmánybíróági határozatok „utaznak”, szintén mélyebb kutatás tárgyát kellene, hogy képezze. Azonban az már így is elmondható, hogy egyrészt adott a hivatalos bírósági hierarchia, ahol az elsőfokú bíróságtól az Alkotmánybíróság maximum négy lépés távolságra³⁹ van, még ha azt saját gyakorlatában számos esetben hangsúlyozta is, hogy nem tekinthető negyedfokú szuperbíróságnak. A bíróságok hivatkozási gyakorlatát azonban nem feltétlenül kell, hogy meghatározza a hierarchiában betöltött szerepük, így például a felek az elsőfokú eljárásban is hivatkozhatnak alkotmánybíróági határozatokra, ez a hivatkozás pedig vagy benne marad az ügy során továbbiakban hozott ítéletekben, vagy nem. Mivel a bírák, a felek és jogi képviselőik közvetlenül is hozzáférnek az alkotmánybíróóság határozataihoz, így természetesen nem szükséges, hogy a hivatkozott döntést felsőbb bíróság már korábban hivatkozza. A hivatkozások száma tehát egyáltalán nem csak jól körülírható paraméterektől, például a hierarchiában elfoglalt helytől függ, hanem a felek és képviselőik jogi ismereteitől, a jogászok közötti informális kapcsolatoktól, a tanácsban hozott döntés kialakulásától és még számos további faktortól. Hogy egy bíróság ítéletében hivatkozik egy alkotmánybíróági határozatot, az tehát történhet azért, mert az már megjelent a Kúria egyik elvi döntésében, vagy azt a felek valamilyen okból meghivatkozták, szerepelt a bíró által ismert szakirodalomban, vagy az ügy szempontjából releváns döntéseket keresve azt az Alkotmánybíróság adatbázisában megtalálta, esetleg ebéd közben egy kollégája említette, továbbá a döntés során bírótársait képes volt meggyőzni arról, hogy az általa fontosnak ítélt határozatot az ügyről hozott érdemi döntésben valóban meghivatkozzák. Egy ítélet

³⁷ Barabási 2009., 79-107, lásd továbbá Merton gyakran idézett cikkét: Merton, R.K., 'The Matthew Effect in Science: The reward and communication systems of science are considered.' Science. 1968 Jan 5;159(3810):56-63.

³⁸ Barabási, Albert-László, Bursts, Dutton, London, 2010, 3. fejezet (Magyarul: Villanások, ford.: Kepes János, Libri, Budapest, 2016.)

³⁹ Vö.: Barabási 2009 25-40.

hivatkozási száma tehát éppúgy függhet annak jogi tartalmától, mint az arra hivatkozó bíróság, bíró vagy szakirodalom tekintélyétől és ismertségétől. Éppen ezért meglepő, hogy a rendszer egésze mégis követ bizonyos jól leírható szabályokat.

A fő kérdés természetesen az, hogy ezek a szabályok mit mondanak el az Alkotmánybíróság határozatainak hivatkozásairól. Elsődlegesen az érdekelhet minket, hogy mi tesz attraktívvá egy határozatot. A probléma ezzel elsősorban az, hogy ez az attraktivitás nem feltétlenül a határozat meghozatalakor jön létre. Azok az elemek, melyeket az előbbieken bemutattunk, felmerülhetnek az alkotmánybírósági határozat meghozataláig vezető úton is, hiszen az Alkotmánybíróság határozatait különböző kezdeményezések során hozza. Így kutatási kérdés lehet például, hogy a popularis actio kivezetése, és az alkotmányjogi panasz bevezetése hogyan befolyásolta ezt az eloszlást, csökkent-e például azoknak a határozatoknak az aránya, melyekre később aztán nem, vagy alig hivatkoztak, azaz a reform ténylegesen azzal az eredménnyel járt-e, hogy a társadalmi és jogi szempontból fontos kérdések jutnak el az Alkotmánybírósághoz, és az ott keletkezett döntéseket jelentőségük miatt többet hivatkozzák. A későbbiekben azt is vizsgálhatjuk, hogy a döntéseket leíró egyes változók mutatnak-e szignifikáns korrelációt a döntések népszerűségével. (Akár úgy, hogy a hivatkozások számával vett korrelációt nézzük, akár úgy, hogy a megoszlás alapján a releváns és irreleváns döntés bináris kódját alkalmazzuk.) Itt persze már most megfogalmazhatunk néhány hipotézist, így például feltehető, hogy a szélesebb mérlegelést biztosító, és annak szempontjait kijelölő határozatok hivatkozottabbak lesznek.

A skálafüggetlen hatványeloszlás egyik következménye a hálózatok törékenysége. Egy fontosabb csomópont kiesése folytán úgynevezett *cascading failure* léphet fel, azaz például egy internetes vagy elektromos elosztóközpont, egy fontos közlekedési csomópont kiesése következtében a forgalom más csomópontokra terelődik, ezek szintén túlterheltté válnak és kiesnek, és ez a folyamat folytatódik, amíg a teljes hálózat le nem áll.⁴⁰ Esetünkben az megtörténhet, hogy például egy jogszabály-változás, Alaptörvény-módosítás érinteni fog egy olyan kérdést, ami kapcsolatban áll az Alkotmánybíróság egy gyakran hivatkozott határozatával, és ez valóban azt jelzi előre, hogy a bírósági rendszer nagyobb terhelésnek lesz kitéve, mint egy olyan esetben, amikor a változás egy alig hivatkozott határozatot érint. A forgalom elterelődése azonban ebben a rendszerben nehezen értelmezhető, esetleg a felek a későbbiekben más jogalapot fognak megjelölni keresetükben, és ennek megítélése szintén igényelni fog némi többlet-erőforrást. Azzal azonban, hogy ez az egész rendszer lebénulásához vezetne, valószínűleg nem kell számolni, különösen, hogy a rendszer túlélte egy Alkotmány-Alaptörvény-átállást is.

Mivel a hivatkozások száma nem feltétlenül a jogi tartalomtól függ, az már inkább elképzelhető, hogy „divatba jönnek” olyan határozatok, amiknek az ügy érdekéhez nincs feltétlenül közük, de szokássá válik meghivatkozni őket.

Még nagyobb probléma lehet, ha a bírói gyakorlat bevett szokásai miatt új és releváns határozatok nem kapják meg a nekik járó figyelmet, és a bírói döntést ezek felhasználása nélkül hozzák meg.

Mindkét esetre orvosság lehet a gyakorlat folyamatos monitorozása, így viszonylag hamar nyilvánvalóvá válik, ha megjelenik egy új, attraktív alkotmánybírósági határozat, ahol az

⁴⁰ Barabási 2009., 109-122.

adott idő alatt szerzett hivatkozások nagy számából egyben az is valószínűsíthető, hogy a későbbiekben az adott határozat még nagyobb népszerűsége tesz szert.

Az egyik feladat tehát a felső húsz százalékba tartozó ítéletek azonosítása és folyamatos vizsgálata. Természetesen itt is igaz az, ami általában a társadalomtudományokban, hogy a kutatási eredmények maguk is visszahatnak a folyamatokra, így a leghivatkozottabb határozatok listájának publikálása maga is megerősítheti ezen döntések reputációját.

Éppen ezért fontos, hogy a maradék nyolcvan százalék határozat is megfelelő figyelmet kapjon. Az eloszláson túl a hivatkozási rendszerek másik specialitása, hogy azok irányítottak. Míg egy társadalmi hálózatban például az emberek közötti ismeretség kölcsönös, azaz ha A ismeri B-t, akkor arról B is tud, addig ez a hivatkozásokra nem igaz. Ha A mű hivatkozik B műre, arról B szerzője nem fog feltétlenül tudomást szerezni, így A szerzője vissza tudja vezetni B-n keresztül a teljes hivatkozási láncot, hiszen amit ő B-től hivatkozik, annál látja, hogy azt B mely C-től hivatkozta, és így tovább, de megfelelő nyilvántartás hiányában a hivatkozás forrása nem fog tudni róla, hogy őt hányan és hány áttétellel hivatkozták. Ez pedig oda vezethet, hogy a hálózatok egy része elszigetelődik, és ismeretlen marad a kutatók előtt.⁴¹

A probléma ismert a tudományos kutatások terén, és nehézséget jelent például a saját művekre való hivatkozások nyilvántartása tekintetében is. Természetesen igen hamar kialakultak olyan hálózaton kívül segédeszközök, melyek megoldást nyújthatnak, például repertóriumok vagy olyan adatbázisok, melyek külön is nyilvántartják a hivatkozásokat, melyekben már visszafelé is lehet keresni. A probléma jelen van a jogi hivatkozások terén, kezdve azzal, hogy a magyar rendszerben a nyilvántartáshoz szükséges alapvető elem, az egyes jogi szövegekhez (ide értve a jogszabályokat éppúgy, mint az egyedi döntéseket) nem tartozik külön azonosító, így már a hivatkozás azonosítása is jelentős nehézséget jelent.

Attól pedig, hogy egy jogi adatbázis mennyire kereshető, igen sok függ. Ha a kereső nem képes kiadni a releváns találatokat például cím- vagy kulcsszavak, jogterületek stb. szerint, vagy éppen ellenkezőleg, túl sok irreleváns találatot ad ki, akkor a jogalkalmazó nagyobb valószínűséggel fog előre kiválogatott gyűjteményekhez, kommentárokhoz fordulni. A releváns, de kevésbé hivatkozott határozat így sosem fog bekerülni a kánonba, és a különbség a leghivatkozottabb határozatok és az elfeledett döntések között tovább nő.

Összefoglalva tehát a hivatkozások hatványeloszlása a jog mint komplex rendszer egy érdekes tulajdonságára hívja fel a figyelmet. Magának a rendszernek a felépítése – ideértve az informális kapcsolatokat is – elvileg további kutatások során modellezhető. Számos friss tudományos eredmény ismert más komplex hálózatok tekintetében, a kérdés ugyanakkor az, hogy ezek jogi alkalmazása megoldható-e. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az élő szervezetek felépítése igen bonyolult és komplex, de még ebben az esetben is könnyebb leírni azt, hogy egy adott csomópont, például egy sejt hogyan reagál bizonyos gátló tényezőkre tekintettel egy adott vegyületre, mint azt, hogy a szintén csomópontnak tekinthető bírói tanács mely esetekben hoz pozitív döntést egy alkotmánybírói határozat meghivatkozásáról. Természetesen itt sem zárhatjuk ki, hogy felmerülnek nem várt kvantitatív összefüggések, melyek leegyszerűsítik az első látszatra bonyolultnak tűnő képet, elég, ha arra gondolunk, hogy teljesen egyenlő esélyeket feltételezve egy per nyertességi esélye 50% körül kellene, hogy alakuljon, bizonyos esetekben azonban ez a mutató majdnem 100% az egyik fél javára. A hálózatos információáramlási modellben nem csak a határozatok hivatkozására nézve

⁴¹ Barabási 2009., 161-178

fogalmazhatunk meg predikciókat, a fent ismertetett jelenségek hatással lehetnek a rendszer más kimeneteire is, a kiszabott büntetés vagy a megítélt kártérítés mértéke az ügy körülményei mellett függhet az azt kiszabó bíró vagy tanács helyétől is a hálózatban, ami nem feltétlenül azonos a bírósági hierarchiában betöltött hellyel.

Mindenesetre az látható a fenti vizsgálatokból, hogy a kvantitatív kutatás megfelelő adatok alapján érdekes és jól hasznosítható eredményere vezethet a bíróságok és az Alkotmánybíróság számára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Barabási, A-L., *Linked*, 2009, Plume/Penguin, London

Barabási, A-L., *Bursts*, Dutton, London, 2010

Bast, C. M., 'What's in a Name? Shepard's Citators' (1998) 14 *Journal of Paralegal Education and Practice* 41–58.

Cross, F. B., Spriggs II, J. F., Timothy, R. J. and Wahlbeck, P. J., 'Citations in the U.S Supreme Court: An Empirical Study of their Use, and Significance 2010' (2010) *University of Illinois Law Review* 489–576.

James H. Fowler - Timothy R. Johnson - James F. Spriggs II - Sangick Jeon - Paul J. Wahlbeck *Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at the U.S. Supreme Court Political Analysis* (2007) 15:324–346 DOI: 10.1093/pan/mpm011

Friedman, L. M., Kagan, R. A., Cartwright, B. and Wheeler, S., 'State Supreme Courts: A Century of Style and Citation' (1981) 33 *Stanford Law Review* 773–818.
<http://scholarship.law.berkeley.edu/facpubs/808/>

Johnson, C. A., 'Citations to Authority in Supreme Court Opinions' (1985) 7 *Law & Policy* 509–523. DOI: 10.1111/j.1467-9930.1985.tb00365.x

Landes, W. A. and Posner, R. A., 'Legal Precedent: A Theoretical and Empirical Analysis' (1976) 19 *Journal of Law & Economy* 249–308. DOI: 10.1086/466868

Lindholm, J., Derlén, M., Peek-A-Boo, It's a Case Law System! Comparing the European Court of Justice and the United States Supreme Court from a Network Perspective, *German Law Journal* 18(3):647-686,

Lőrincz, V. 'Párhuzamos életrajzok: Kemény Ferenc – a sport, a pedagógia, a pacifizmus és a művészet kapcsolódó hálózatai' In Beke L., Németh A., Vincze G.(eds.), *Mozdulat – Magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében*, Gondolat, 2013, 191-205.
https://www.researchgate.net/publication/320272932_Parhuzamos_eletrajzok_Kemeny_Ferenc_-_a_sport_a_pedagogia_a_pacifizmus_es_a_muveszet_kapcsolodo_halozatai

Merton, R.K., 'The Matthew Effect in Science: The reward and communication systems of science are considered.' *Science*. 1968 Jan 5;159(3810):56-63. DOI: 10.1126/science.159.3810.56

McCormick, P., 'Judicial Citation, the Supreme Court of Canada and the Lower Courts: The Case of Alberta' (1996) 34 Alberta Law Review 870–891.

<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/alblr34&div=45&id=&page=>

Merryman, J. H., 'The Authority of Authority: What the California Supreme Court Cited in 1950' (1953–1954) 6 Stanford Law Review 613–673. DOI: 10.2307/1226493

Merryman, J. H., 'Toward a Theory of Citations: An Empirical Study of the Citation Practice of the California Supreme Court in 1950, 1960, and 1970.' (1977–1978) 50 Southern California Law Review 381–396.

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/scal50&id=&page=&collection=journals&id=395>

Smyth R., 'Judicial Citations - An Empirical Study of Citation Practice in the New Zealand Court of Appeal' (2000) 31 Victoria University Wellington Law Review 847–895.

<https://research.monash.edu/en/publications/judicial-citations-an-empirical-study-of-citation-practice-in-the>

Wagner-Döbler, R. and Lothar, P., 'Präjudizien in der Rechtsprechung: Statistische Untersuchungen anhand der Zitierpraxis deutscher Gerichte' (1992) 23 Rechtstheorie 228–242.

<https://epub.ub.uni-muenchen.de/4875/>

Zódi Zs., 'A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben' (2014) 1 MTA Law Working Papers

http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf

© Zódi Zsolt, Lőrincz Viktor, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Körtvélyesi Zsolt

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Körtvélyesi Zsolt, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515